

Euroopa Liidu kujunemine

Läbi aegade on mõtlejad esitanud eri visioone Euroopa ühistööks, näiteks Dante 14. või Kant 18. sajandil. Organiseerunumalt väljendasid neid seisukohti paneuroopa ja föderalistide liikumine maailmasõdade vahel ja järel. Eriti tugevnes kodanikeühiskonna surve Teise maailmasõja järel, mil ühistöö kogemus oli veel värske ja soov edasisi sõdu ära hoida suur. Euroopa Ühendriikide tüüpi algatused ei innustanud siiski riikide valitsusi, kes käivitasid vaid tehnokraatliku koostöö 1951 (sõlmimine) ja 1952 (jõustumine) söe- ning teraseühenduse (ESTÜ) ja 1956/1957 Euroopa aatomienergiaagentuuri (EURATOM) vormis.

Sama joont jätkanud Euroopa Majandusühenduse (EMÜ) Rooma asutamisleping 1956/1957 seadis ambitsioonikamaid eesmärke: liikmesriikide vahel tollipiirangute kaotamine, ühisturu kujundamine ning kaupade, teenuste, tööjõu ja kapitali vaba liikumise võimaldamine. Esialgu ühines vaid kuus riiki – Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, Holland, Belgia ja Luksemburg – ning töö takerdus 1960ndate kriisi mõjul, mil president de Gaulle kutsus Prantsusmaa esindajad keskorganitest tagasi. Laienemised 1973 (Ühendkuningriik, Taani ja Iirimaa), 1981 (Kreeka) ning 1986 (Hispaania ja Portugal) ei toonud kaasa sisulisi muutusi. 1985 lahkus EMÜst Gröönimaa, mis oli liitunud Taani osana. Teatud areng siiski toimus. Liitmisleping 1965 tekitas kolmele ühendusele ühised keskorganid: Euroopa komisjoni ja ministrite nõukogu, 1974 käivitati valitsusjuhtide Euroopa Ülemkogu ning alates 1979 hakati Euroopa Parlamenti otse valida.

Arenguhüpe tuli alles kolme tegevuskümnendi järel, mil 1985/1987 Ühtse Euroopa Aktiga algatati ja 1992/1993 Maastrichti lepinguga viidi ellu varasemate ühenduste ümberkujundamine Euroopa Liiduks (EL) ning selle tegevusulatus laiendamine majandusest mitme muu valdkonnani, nagu koostöö välis- ja julgeolekupoliitikas, õigus- ja siseküsimustes ning liikumisvabaduste suurendamine. Koostöö süvendamine jätkus terve hulga lepingutega: 1997/1999 Amsterdami, 2001/2003 Nizza ja 2009/2010 Lissaboni reformilepinguga, mis korrastasid ja tugevdasid liidu ühisinstitutsioone, põhiõiguste kaitset ja poliitilist koostööd ning käivitasid ühtse rahasüsteemi Euroopa Keskpanga ja ühisraha euro kaudu, mis võeti sularahana kasutusele 2002. Samas nurjus oluliselt ambitsioonikama põhiseaduslepingu sõlmimine 2003–2007 ning lõimumisel on tekkinud teatav tasakaaluseisund.

Süvenemise kõrval on jätkunud laienemine, mida hoogustas sotsialismileeri kokkuvarisemine. 1990 sai Saksamaa ühinemise kaudu liidu osaks endine Saksa

demokraatlik vabariik, 1995 liitusid Soome, Rootsi ja Austria, 2004 Eesti, Läti, Leedu, Poola, Tšehhi, Slovakkia, Ungari, Sloveenia, Malta ja Küpros ning 2007 Rumeenia ja Bulgaaria. Liidu uksele koputab veel riike – Türgist Islandini. Kokkuvõttes on esialgselt tagasihoidlikust tehnokraatiast kujunenud maailmatasemel arvestatav jõukeskus, mis samas rõhutab liikmesriikide eripära väärtustamist.

Euroopa Liidu hilisema arengu tagapõhjaks on üleilmastumise kasvav mõju ühistele riikluse ja kodakondsuse praktikatele (vt ka tekste Euroopalik riiklus, Euroopa ühisidentiteet ja Kodanike Euroopa). Üleilmastumist mõistetakse sotsiaalse protsessina, mille käigus vähenevad geograafilised piirangud ühiskondlikele ja kultuurilistele korraldustele ning inimesed saavad vähenemisest paremini teadlikuks. Üleilmastumisest räägitakse eeskätt kolmes valdkonnas: majanduses, kultuuris ja poliitikas, kusjuures kaks esimest toovad kaasa poliitika kohandumise.

Riikide kohandumist võib esitada kolme põhimudelina: modernne, nõrk ja postmodernne. Kui modernset joont hoidvad valitsused püüavad üleilmastumise mõjusid vähendada ja nõrgad riigid jäävad neile alla, on postmodernse riigi strateegia neid proaktiivselt hallata ja enda kasuks tööle panna. Postmodernse riigistrateegia ilmekaim näide ongi Euroopa Liit kui riikide kaugeleulatuv koostöö mitmetasandilise valitsetuse kujundamisel, säilitamaks mõju üleilmastuvas olustikus (vt ka teksti Euroopa poliitiline ruum). Nii saame liitu näha Euroopa riigi- ja ühiskonnatraditsiooni laiemas kontekstis, selle uuelaadse edasikandjana.

Põhipunktid

- Euroopa tsivilisatsiooni juured on Vana-Kreekas ja laiemalt antiigis. Täna on keskne läänekristlik Euroopa kultuur, mis lisaks mandri põhiosale valdab Ameerikas ja Austraalias. Samas on elujõuline ka õigeusu kultuuriruum Venemaal ja Balkanil. Seos islami kultuuriruumiga on keerukam, ent olemas.
- Läänekristliku Euroopa arengus võime pärast antiiki eristada vara-, kõrg- ja hiliskeskaega, renessansi ja valgustusaega ja modernsust, mis nüüd kohandub üleilmastumisega.
- Tänapäevase Euroopa ühiskonna- ja riigimudeli võtmejooned rahvusriiklus, kodakondsus ja inimõigused ning liberaalne, demokraatlik ja sotsiaalne õigusriik pärinevad ennekõike modernsusest.

- Euroopa Liidu kesksed arengumõjurid on ühistöösoovi kõrval soov vältida edasisi maailmasõdu ja kohanduda edukalt üleilmastumisega. Seega võbi liitu liitu näha Euroopa riigi- ja ühiskonnatraditsiooni uuelaadse edasikandjana.

Võtmeallikad

- Ian Barnes, Robert Hudson (1998). Historical Atlas of Europe. Shirley: Arcadia Editions Ltd.
- Robert Bartlett (2001). Euroopa sünd. Vallutused, koloniseerimine ja kultuurivahetus 950-1350. Tallinn: Kunst.
- Rogers Brubaker (1992). Citizenship and Nationhood in France and Germany. Cambridge, MS, London: Harvard University Press.
- Klaus Eder, Bernhard Giesen (2001, toim). European Citizenship. National Legacies and Transnational Projects. Oxford, New York jt: Oxford University Press.
- Leif Kalev, Anu Toots (2011, toim). Poliitika ja valitsemise alused. Tallinn: Maurus/Tallinna Ülikooli Riigiteaduste Instituut.
- Hermann Kinder, Werner Hilgemann (2001). Maailma ajalugu esiajast tänapäevani. Tallinn: Avita.
- Walter C. Opello, Jr., Katherine A. R. Opollo (2009). European Politics. The Making of Democratic States. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Jos C. N. Raadschelders (1998). Handbook of Administrative History. New Brunswick, London: Transaction Publishers.
- Heather Rae (2002). State Identities and the Homogenisation of Peoples. Cambridge, New York, Port Melbourne, Madrid, Cape Town: Cambridge University Press.
- John Stevenson (2003, peatoim). Euroopa ajalugu. Tallinn: Varrak.
- Le Goff, Jacques (2000). Keskaja Euroopa kultuur. Tallinn: Kupar.
- Bartlett, Robert (2001). Euroopa sünd: vallutused, koloniseerimine ja kultuurivahetus 950-1350. Tallinn : Kunst.
- Elias, Norbert (2007). Tsiviliseerumisprotsess: sotsiogeneetilised ja psühhogeneetilised uurimused. II köide, Ühiskonna muutused. Ühe tsiviliseerumisteooria visand. Tallinn: Varrak.
- Chartier, Roger (2002). Prantsuse revolutsiooni kultuurilised lätted. Tallinn: Varrak.
- Mann, Michael (1992/1993). The sources of social power (köide I ja II). Cambridge: Cambridge University Press.

- Tilly, Charles, (1992). Coercion, capital, and European states, AD 990-1990. Cambridge, MA : Blackwell.
- Wallerstein, Immanuel (1975/1980/1988/2011). The modern world-system (kõited I – IV). New York: Academy Press.
- Skocpol, Theda. (1979). States and social revolutions: a comparative analysis of France, Russia, and China. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moore, Barrington (1967). Social origins of dictatorship and democracy : Lord and peasant in the making of the modern world. Boston: Beacon Press.